

**LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO
PETICIJŲ KOMISIJA**

**IŠVADA
DĖL THADDEUSO STOMMOS PETICIJOS**

2021 m. rugsėjo 15 d.
Vilnius

Lietuvos Respublikos Seimo Peticijų komisija 2021 m. rugsėjo 15 d. posėdyje iš esmės išnagrinėjo Thaddeuso Stommos peticijoje pateiktą pasiūlymą pakeisti Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą arba priimti naujus teisės aktus ir įteisinti nuostatą, kad Lietuvos Tarybos nariams (ir jų teisių perėmėjams), pasirašiusiems 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktą, nuosavybės teisės gali būti atkuriamos į didesnio kaip 150 ha (t. y. 230 ha) ploto žemę, ir priėmė sprendimą šį pasiūlymą atmesti.

Seimo Peticijų komisija šį sprendimą priėmė atsižvelgusi į Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos ir Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento pateiktas nuomones ir dėl toliau nurodytų priežasčių.

Pareiškėjas savo peticiją grindžia 1937 m. priimto Nenusavinamos žemės normos įstatymo 1 straipsniu, kuriame buvo įtvirtinta galimybė Lietuvos Tarybos nariams, pasirašiusiems 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktą, nenusavinamąją žemės normą padidinti iki 230 ha. Peticijoje nurodoma, kad „Atkūrimo įstatymo 4 str. 1 d., 5 str. 1 d. ir Nenusavinamos žemės normos įstatymo pakeitimu atliktas ir papildytas (skelbta: 1937-05-05 Vyriausybės žiniose Nr. 574) Nenusavinamos žemės normos įstatymo 1 straipsnis, iš esmės reglamentuoja skirtingai tuos pačius teisinius santykius. Dėl to darytina išvada, kad tokią paaiškėjusią situaciją, teisine prasme, galima vadinti teisės kolizija“. Taip pat peticijoje nurodoma, kad „Todėl šiuo konkrečiu atveju išaiškėjusią teisės normų koliziją (būtent Atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 1 d., 5 straipsnio 1 d. ir Nenusavinamos žemės normos įstatymo pakeitimu atlikto ir papildyto (skelbta: 1937-05-05 Vyriausybės žiniose Nr. 574) Nenusavinamos žemės normos įstatymo 1 straipsnio) reikėtų spręsti, vadovaujantis principu *lex specialis derogat legi generali* (išvertus iš lot. k. – Specialioji norma nugali bendrąją).“

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo aktuose suformuota plati oficialioji konstitucinė restitucijos – piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo – doktrina. Išsami privatinės nuosavybės teisės konstitucinio instituto atstatymo doktrina, apimanti istorines ir teises

aplinkybes, išdėstyta 1994 m. gegužės 27 d. Konstitucinio Teismo nutarime. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas be kita ko konstatavo, kad „Aukščiausioji Taryba 1990 m. kovo 11 d. įstatymu „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“ jos VIII skyriaus „Tautos ūkis“, kurio normomis reguliuojami nuosavybės santykiai, galiojimo nesustabdė, tačiau šio įstatymo 4 punkte nustatė, kad „Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymas pats savaime neatkuria Lietuvos Respublikoje iki 1940 m. birželio 15 d. veikusių įstatymų“; taip pat pažymėjo, jog „Įstatymų leidėjas, konstatuodamas, jog reikia atstatyti neteisėtai nutrauktas nuosavybės teises, taip pat pripažino, kad tai turi būti vykdoma nustatyta tvarka ir nustatytais sąlygomis. Būtent masinis prievartinis nuosavybės teisių pažeidimo pobūdis, o iš kitos pusės sprendimas vykdyti tik ribotą restituciją lėmė tai, kad buvusių savininkų neteisėtai nutrauktų teisių nebuvo galima ginti remiantis tuo metu galiojusiomis civilinės teisės normomis. Tam reikėjo priimti specialų įstatymą „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“.

Atsižvelgiant į tai, manytina, kad pareiškėjo nurodytų įstatymų nuostatų nėra pagrindo laikyti teisės aktų kolizija, o Lietuvos Respublikos piliečių, kurių nekilnojamasis turtas buvo nacionalizuotas ar kitaip neteisėtai nusavintas, nuosavybės teisių atkūrimo tvarką bei sąlygas šiuo metu reglamentuoja 1997 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas (toliau – Įstatymas). Nuo Įstatymo įsigaliojimo neteko galios 1991 m. birželio 18 d. įstatymas Nr. I-1454 „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ (su visais jo pakeitimais ir papildymais).

Atkreiptinas dėmesys, kad Įstatymo preambulėje nurodoma, kad Seimas priima šį įstatymą „atsižvelgdamas <...> į 1922–1940 metų žemės reformos nustatytą 150 ha ribą“, todėl Įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje bei 5 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintos nuostatos, kad nuosavybės teisės atkuriamos į savininko turėtą žemę, bet ne didesnio kaip 150 ha ploto, įskaitant miškus ir vandens telkinius.

Pažymėtina, kad konstitucinėje jurisprudencijoje ne kartą buvo pripažinta, kad įstatymų leidėjas, konstatuodamas, jog reikia atkurti neteisėtai nutrauktas nuosavybės teises, ir siekdamas bent iš dalies atkurti teisingumą, pasirinko ribotą restituciją; nuosavybės teisių atkūrimo procese turi būti siekiama pusiausvyros tarp asmenų, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės, ir visos visuomenės interesų (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2007 m. liepos 5 d. nutarimai). Tokį ribotos restitucijos pasirinkimą lėmė nuosavybės teisių atkūrimo mastas ir ribotos materialinės bei finansinės valstybės galimybės, įstatymais reguliuojant paneigtų nuosavybės teisių atkūrimą buvo būtina atsižvelgti į tai, kad okupacijos metais susiformavo kiti turtiniai, socialiniai ir ekonominiai žmonių santykiai, atsirado kitos objektyvios aplinkybės, dėl kurių buvo neįmanoma visiškai atkurti nuosavybės teisių (grįžti į pirminę padėtį) (Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d.

nutarimas). Pagal ribotos restitucijos principą nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkuriamos įstatymo nustatyta tvarka ir sąlygomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-165/2012). Vienas iš tokios ribotos restitucijos elementų, kaip tik ir yra įtvirtintas minėtose Įstatymo 4 straipsnio 1 dalies bei 5 straipsnio 1 dalies nuostatose, kuriose nustatyta, kad nuosavybės teisės atkuriamos į savininko turėtą žemę, bet ne didesnį kaip 150 ha plotą, įskaitant miškus ir vandens telkinius. Minėtoje dalyje taip pat įtvirtinta, kad jeigu turėtos žemės plotas, įskaitant miškus ir vandens telkinius, buvo didesnis kaip 150 ha, taip pat jeigu natūra grąžinamas mažesnis žemės plotas, negu savininkas turėjo, pilietis turi teisę buvusioje žemės valdoje pasirinkti pageidaujamą žemės sklypo, miško, vandens telkinio, į kuriuos jam pagal šį įstatymą turi būti atkurtos nuosavybės teisės, vietą. Nuosavybės teisių atkūrimo tvarka įtvirtinta kitose Įstatymo 4 straipsnio dalyse, Įstatymo 10 straipsnyje.

Be to, pažymėtina, kad naujų sąlygų, kurios taikomos atstatant nuosavybės teisę į išlikusį nekilnojamąjį turtą nustatymas yra įstatymų leidėjo kompetencija, jei nustatant nuosavybės teisių atkūrimo sąlygas ir tvarką atsižvelgiama į konstitucinius nuosavybės teisių apsaugos principus (Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas). Tačiau kartu tenka pažymėti, kad Konstitucinio Teismo praktikoje yra precedentų, kai nuosavybės teisių atstatymo sąlygų keitimas jau prasidėjus nuosavybės grąžinimo procesui buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai (1994 m. gegužės 27 d. nutarimas, 1994 m. birželio 15 d. nutarimas). Tai reiškia, kad vertinant siūlomos įstatymo nuostatos konstitucingumą *inter alia* būtina įvertinti: 1) siūlomų priemonių proporcingumą siekiamiems tikslams ir 2) tikslų, kurių siekiama siūlomais įstatymo pakeitimais, evoliuciją. Tik naujai atsiradę tikslai, kurie nebuvo žinomi ir kurių nebuvo galima numatyti išimtiniais atvejais galėtų tapti pagrindu keisti nusistovėjusias ir praktikoje jau taikomas nuosavybės grąžinimo sąlygas. Kyla abejonių, ar pareiškėjo peticijoje nurodytos aplinkybės galėtų būti vertinamos kaip naujos aplinkybės, kurios paaiškėjo tik dabartiniu metu ir buvo nežinomos nuosavybės teisių atstatymo ir žemės grąžinimo pirminio reglamentavimo stadijoje.

Atsižvelgtina ir į tai, kad nuosavybės teisių atkūrimas vykdomas nuo 1991 metų ir daugeliui Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisės yra atkurtos pagal šiuo metu galiojančius įstatymus. Jeigu pagal pareiškėjo siūlymą Įstatyme būtų nustatyta nuostata, kad Lietuvos Tarybos nariams, pasirašiusiems 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktą, ar jų įpėdiniams nuosavybės teisės būtų atkuriamos į jų turėtą ne didesnę kaip 230 ha žemės plotą, tai tokios Įstatymo nuostatos galėtų pažeisti piliečių, kurie nebuvo Lietuvos Tarybos nariai, bet nuosavybės teise turėjo didesnę nei 150 ha žemės plotą ir kuriems nuosavybės teisės pagal galiojantį Įstatymą buvo atkurtos tik į maksimalų Įstatyme nustatytą 150 ha žemės plotą, interesus bei galėtų sukelti priešpriešą tarp šių piliečių bei piliečių, kuriems, pagal pareiškėjo siūlymą būtų atkurtos nuosavybės teisės į didesnę

nei 150 ha žemės plotą. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą pažymėjo, kad įstatymu nustatydamas nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo sąlygas ir tvarką, įstatymų leidėjas turi atsižvelgti ne vien į konstitucinius nuosavybės apsaugos principus, – jis yra saistomas pareigos apsaugoti ir kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, *inter alia* atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekį (Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 18 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2014 m. spalio 30 d. nutarimai). Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta, manytina, kad Įstatyme, nustačius vienai asmenų grupei grąžinamos žemės didesnę nei 150 ha ploto ribą, būtų galimai pažeisti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti asmenų lygiateisiškumo ir teisėtų lūkesčių principai.

Taigi remiantis tuo, kad Lietuvoje atkuriant nuosavybės teises buvo pasirinktas ribotos restitucijos modelis, taip pat tuo, kad prašymų atkurti nuosavybės teises į nekilnojamąjį turtą pateikimo terminas yra pasibaigęs, Thaddeuso Stommos peticijoje siūlomas teisinio reguliavimo keitimas yra netikslingas.

Seimo Peticijų komisija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos peticijų įstatymo 12 straipsnio 3 dalimi ir Seimo Peticijų komisijos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. VIII-1408 „Dėl Seimo Peticijų komisijos nuostatų patvirtinimo“, 28 punktu, siūlo Seimo seniūnų sueigai įtraukti į Seimo rudens sesijos darbotvarkę Seimo nutarimo „Dėl Thaddeuso Stommos peticijos“ projektą.

Komisijos pirmininkas

Edmundas Pupinis

Rasa Griciūtė, tel. (8 5) 239 6817, el. p. rasa.griciute@lrs.lt